

З гісторыі палітычных партый: Вучэбны дапаможнік для студэнтаў / Пад рэд. У. К. Коршука. Мн.: «Белдзяржуніверсітэт», 1993. 110 с.

Адмена ў незалежнай Беларусі многіх «дзяржаўна-партыйных сакрэтаў» выклікала павышаную цікавасць грамадства да гістарычнай праўды, скажонай папярэднім рэжымам. Запатрабаваннем студэнтаў на гэтыя пытанні шмат у чым адказваюць новыя гістарычныя курсы і дысцыпліны, распрацаваныя навукова-педагагічным калектывам Белдзяржуніверсітэта. Сярод іх належнае месца павінен заняць дапаможнік па гісторыі грамадскіх рухаў і палітычных партый. Новы курс дае магчымасць паказаць, як у пачатку ХХ ст. у краіне склалася шматпартыйная сістэма, прасачыць, якія палітычныя мэты партыямі абвешчаліся і да чаго ў выніку яны прыйшлі. Сёння гэта асабліва важна ведаць таму, што ў Рэспубліцы Беларусь адбываецца імклівы працэс узнікнення шматлікіх партый і рухаў, і некаторыя з іх паўтараюць былыя памылкі.

Перш за ўсё, у дапаможніку разглядаецца гісторыя ўзнікнення і развіцця памешчыцка-манархісцкіх партый у Расіі. Аўтары аналізуюць дзейнасць, праграмныя і тактычныя ўстаноўкі сумна вядомых «Саюза рускага народа», «Рускага народнага саюза імя Міхаіла Архангела», якія былі пай больш уплывовымі прыхільнікамі жорсткага аўтакратызму ў дзяржаве і выступалі ў якасці арганізатараў чарнасоценных пагромаў, стваральнікаў баявых дружных для барацьбы з рэвалюцыйным рухам.

Шмат увагі ў дапаможніку надаецца партыям расійскай буржуазіі. Спецыфіка іх узнікнення была абумоўлена тым, што манархічны рэжым стрымліваў палітычнае размежаванне буржуазіі. Толькі ў гады рэвалюцыі 1905—1907 гг. дэмакратычныя тэндэнцыі ў ліберальным руху прывялі да ўзнікнення такіх палітычных арганізацый, як «Саюз 17 кастрычніка», «Канстытуцыйна-дэмакратычная партыя народнай свабоды». У

кнізе падрабязна разглядаецца іх палітычная платформа і тактыка, накіраваныя на падтрымку палітыкі рэформ, аналізуецца думская дзейнасць, даюцца звесткі пра лідэраў — А. І. Гучкова, П. М. Мілюкова, М. І. Радзянку. Асабліваю цікавасць выклікаюць факты аб дзейнасці кадэтаў і акцябрыстаў на Беларусі, іх палітычным лёсе пасля перамогі Кастрычніка.

Правамерна вылучэнне ў асобныя раздзелы гісторыі партыі сацыялістаў-рэвалюцыянераў, а таксама ўзнікшай у 1906 г. з іх правага крыла працоўнай народна-сацыялістычнай партыі. Аўтары разглядаюць іх арганізацыйную структуру, сацыяльны склад, розныя падыходы да распрацоўкі праграмы і тактыкі. Так, у аграрным пытанні эсэры адстойвалі ідэю сацыялізацыі зямлі і выключэнне яе з таварнага абароту, а народныя сацыялісты дабіваліся нацыяналізацыі зямлі і перадачы яе ў карыстанне толькі тым, хто будзе апрацоўваць. Прыводзяцца цікавыя звесткі аб дзейнасці правых і левых эсэраў, народных сацыялістаў у паслярэвалюцыйны час, аб рэпрэсіях да іх з боку «пралетарскай дыктатуры», знаходжанні ў эміграцыі.

Вялікую цікавасць выклікаюць раздзелы, у якіх разглядаецца дзейнасць Беларускай сацыялістычнай грамады і Партыі беларускіх сацыялістаў-рэвалюцыянераў. Па сутнасці, упершыню падрабязна аналізуюцца праграмы БСГ ў рэдакцыях 1906 і 1917 гг., паказана яе барацьба за стварэнне беларускай нацыянальнай дзяржавы. Што ж тычыцца Партыі беларускіх сацыялістаў-рэвалюцыянераў, то тут, акрамя поглядаў на вырашэнне нацыянальнай праблемы, асаблівай увагі заслугоўвае агляд іх барацьбы за дзяржаўную незалежнасць Беларусі аж да сярэдзіны 20-х гадоў.

Магчыма, упершыню ў студэнцкім дапаможніку падрабязна характарызуецца карані і асаблівасці анархізму ў Расіі, які адмаўляў палітычную ўладу, адмоўна ставіўся да дзяржавы. Аналізуюцца погляды яго ідэолагаў — М. А. Бакуніна, які ўсебакова абгрунтаваў анархісцкую ідэю, і П. А. Крапоткіна,

расправаўшага рэальную арганізацыю анархісцкага грамадства. З цікавасцю чытаюцца старонкі аб дзейнасці анархісцкіх груп у часы Кастрычніцкай рэвалюцыі і грамадзянскай вайны, а таксама тыя, дзе даюцца новыя звесткі пра дзейнасць вядомага ўкраінскага анархіста бацькі Махно.

У заключным раздзеле дапаможніка разгледжаны грамадска-палітычныя арганізацыі, партыі і рухі, якія існуюць сёння на Беларусі. Аднак, на наш погляд, аўтары не змаглі належным чынам расказаць пра іх. Акрамя невялікіх звестак аб заснаванні і праграмных патрабаваннях Беларускага народнага фронту «Адраджэнне», дэмакратычнай, аб'яднанай дэмакратычнай, партыі народнай згоды, Беларускай сацыял-дэмакратычнай грамады, партыі камуністаў Беларусі і інш., раздзел фактычна нічога не змяшчае. Адсутнічаюць даныя аб іх колькасным і сацыяльным складзе, палітычным уплыве на грамадства. Будзем спадзявацца, што гэтыя недахопы аўтары змогуць улічыць у другім выпуску дапаможніка, дзе плануецца асобна разгледзець гісторыю беларускіх палітычных арганізацый. Увогуле ж прапануемы вучэбны дапаможнік заслугоўвае адабрэння і можна лічыць, што студэнты навучальных устаноў рэспублікі атрымалі карыснае выданне.

Ю. Л. Казакоў

Октябрь 1917 и судьбы политической оппозиции. Ч. II: Материалы и документы по истории общественных движений и политических партий Республики Беларусь/Н. С. Сташкевич, Г. Г. Каспаров, Р. П. Платонов и др. Гомель: Бел. агентство науч.-техн. и деловой информ., 1993. 226 с.

Рецензируемая работа представляет значительный интерес. В ней впервые дается сконцентрированная информация об основных белорусских политических партиях. Изучение их деятельности позволит преодолеть годами сложившийся стереотип, когда акцент делался на историю только одной партии. На протяжении ряда лет о многих из партий имелась слишком ограниченная информация. Их история искажалась, им давалась односторонняя и, как правило, отрицательная оценка. Чего, например, стоит утверждение в примечаниях к 24-му тому Полного собрания сочинений В. И. Ленина о том, что «Белорусская Социалистическая Громада — националистическая организация... Она отстаивала интересы белорусской буржуазии, помещиков и кулаков, отрицала революционную классовую борьбу, старалась оторвать, обособить белорусский народ от русского революци-

онного рабочего класса... После Октябрьской социалистической революции Белорусская Громада распалась на ряд контрреволюционных групп, которые вели вместе с белогвардейцами и иностранными интервентами активную борьбу против Советской власти» (с. 465).

В рецензируемой книге убедительно показано, что БСГ выступала за возрождение белорусской нации, развитие ее языка и культуры, утверждение белорусской государственности. Политика, практические действия Громады были направлены на преобразование общественного строя мирным, реформистским путем в интересах большинства народа. Высказываясь за независимость Беларуси, далеко не все в БСГ поддерживали идею ее отрыва от России. По существу, это было социал-демократическое направление в белорусском национально-освободительном движении. Другое дело, что, декларируя общие цели, БСГ не выработала четкого механизма их реализации.

Ценно, что авторы публикуют и программные материалы в оригинале, что позволяет судить о деятельности партий не по односторонним субъективным комментариям, а делать собственные выводы на основе личного изучения документов. К тому же сравнение программных целей и задач, которые ставила перед собой та либо другая партия, позволяет лучше представить, чего добивалась каждая партия, чьи интересы защищала.

Кроме Белорусской Социалистической Громады, авторы рассказывают о Белорусской партии социалистов-революционеров, Белорусской социал-демократической партии, Белорусской партии социалистов-федералистов. Значительное внимание уделено белорусским помещичье-консервативным и либеральным партиям.

Заслуживает одобрения и тот факт, что книга представляет собой совместное российско-белорусское исследование. В первой части раскрывается деятельность политических партий России, которые действовали и в Белоруссии. При этом нельзя не отметить, что первая часть написана более фундаментально. В ней четко показаны судьбы ряда партий после Октября 1917 г. Рецензируемая же вторая часть грешит какой-то поспешностью. Так, рассказ о БСГ начинается на с. 7—13, а заканчивается после перебива другим текстом на с. 68—69. Вместо обещанного авторами описания политической оппозиции после Октября 1917 г. рассказывается об истории формирования ряда партий, начиная с 1903 г., а послеоктябрьскому периоду внимания уделяется значительно меньше. Так, деятельности БСГ в